

Tôi sinh tráng ở miền Nam, và sinh sau đá muán. Tôi hoàn toàn (và tuyát đái) không có
chuyán chỉ dánh đáng, hay lái thái, hoá cá phián phác vái ông Há.

Lăng Há Chí Minh ở Ba Đình, Hà Nội (ảnh: AP)

Trong nháng câu thá bút tre, mát thá thá đáng đá cá láu truyán ráng rái ở Viát Nam, tôi thích
nhát hai câu:

*Tin nghe nhá sét đánh ngang
Bác Há đáng sáng chuyán sang tá trán!*

Nói như thế rất dễ gây ngộ nhận rằng tôi có ác cảm, hay thành kiến gì đó, với ông H Chí Minh. Không dám (ác cảm) đâu. Đúng ng nghĩ tâm báy, tâm bá như vậy mang tái chát (me) à nha.

Tôi sinh tráng mián Nam, và sinh sau đá muán. Tôi hoàn toàn (và tuyát đái) không có chuyán chỉ dánh đáng, hay lái thái, hoác phiên phác vái ông H. Tôi khoái hai câu thá váa đán, chá vì sá duyên dáng cáa chính nó – thá thái. Có nháng câu thá bút tre khác, cũng nói đán cái chát cáa ông H nháng tôi không thích máy – thí dá nhá :

Tin nghe như sét đánh gần

Bác H đang sáng tá trán chuyán sang

Hoác:

Vào trong hang Bác âm u

Chá em phá ná đá má ra chào!

Riêng hai câu sau, theo thián ý, không nháng đã kém duyên dáng mà còn thiáu phán thanh nhá. Nó nói lên sá khinh miát, mát cách sá sàng, cáa “chá em phá ná” (ná đác ta) trá đác thi hài cuáa H Chuá Tiách.

Mà bâyá tá sá bát kính đái vái mát ngá đái đã khuát (cho dù há là ai cháng náa) là đái u trái vái văn hoá cáa dân tác Viát, á kháp mái mián – nhát là mián ngác, nái mà phong tác táp quán (tháng) có vai trò rất quan tráng trong sinh hoạt hàng ngày.

Nhân nhác chuyán phong tác/táp quán cáa mián xuôi/ mián ngác, tôi chát nhá cách đây khá lâu – trong lúc cao háng – thi sĩ Trán Đáng Khoa có tâm sá rằng:

“Váa rái tôi có đi Tây Nguyên đá lá bá má cáa gia đình ông Y Ngáng Niát Đám. Ngá đái Edê có mát tác lá rát đác biát. Khi nhà có ngá đái chát, gia đình con cháu hàng ngày ván nuôi náng, ván mang cám nuác ra má, khi có đái u kián há làm lá bá má. Đó là báa tác linh đình chia tay vĩnh

vián vái ngái chát. Sau đó há không quan tâm đán ngôi má y náa, đá linh hán ngái chát đác siêu thoát, không còn váng váu cái trán. Tôi cũng đã làm xong cái lá bá má cho thá ca thái niên thiáu cáa tôi.” (Trán Đáng Khoa. Chân dung và đái thoái. Hà Nái: Thanh Niên. 1988)

Bá má, thác ra, không phái là táp tác “rát đác biát” cáa ngái Edê & Tây Nguyên mà là táp tác chung – & nhiáu nái – cáa nhiáu sắc dân khác náa. Ngái Roglai, ngái Rhadé, ngái Bahnar, ngái Djarai... & mián Nam và mián Trung nác Viát đáu tháe ca&. Bán mái năm trác, cổ hác giá Toan Ánh đã có mát bài viát (rát cô đáng) vá tác lêá này:

“Đái vái ngái Roglai – sác dân sáng rái rác các tánh Khánh Hoà, Ninh Thuán, Bình Thuán, và Lâm Đáng – lá cúng bá má có nghĩa là ngái sáng tá giá ngái chát. Lá này đáu cá hành sau mùa gát hái đáu tiên, tính tá ngày ngái chát qua đái. Mùa gát hái hoàn tát, mái ngái đáu ránh rang nên lá cúng bá má làm linh đánh lám. Có giát trâu má bò, mái tháy cúng làm lá cho ngái khuát rái đái làng nuác. Sau lá bá má là hát, ngôi má không đác ai chăm sóc náa.

Ngái Rhadé, đa sá sinh sáng & tánh Darlac và Quáng Đác, cũng có lá bá má vào mùa gát năm sau. Ngái nhà ra má khóc lóc mát lán cuái rái má bá bá hán. Ká niám cáa ngái chát cũng chìm đán vào quên lãng.

Ngái Bahnar – sác dân sáng & Đáng Nam Kámtum, Tây Bác Pleiku, và phía Tây Bình Đánh – cũng chá chăm sóc má phán mát năm... Sau đó há làm lá tá rái san pháng, và tá đây không còn ai ngá tái.” (“Tang lá cáa đáng bào Tháng” – nhát báo Cách Máng Quác Gia, Sài Gòn, số phát hành ngày 1 tháng 9 năm 1963).

Trong phán kát luán cáa bài báo này, Toan Ánh viát nhá sau:

”Gán đây nhiáu đáng bào Tháng đã di cá vá gán chúng ta, có lá rái đây phong tác cáa há sá bá &nh huáng cáa chúng ta mà có sá bián cái. Ánh sáng văn minh đã rái vào nuác Viát Nam, lá tát nhiên sá tián bá cáa chúng ta sá thúc đáy sá tián bá cáa đáng bào Tháng, anh em chúng ta.”

Tôi rát trân tráng tinh thán bao dung, coi tát cá mái ngái sáng trong nác Viát đáu là anh em

đáng bảo, cáa hác giá Toan Ánh; tuy nhiên, khi quan niám rằng “có lá rái đây phong tác cáa há sá bá nháng cáa chúng ta mà có sá bián cái” (nháng quên viát thêm và ngác cái) đá cùng tián bá” thì tôi sá ông hái quá tá mán vá phong tác và táp quán cáa văn hoá mián xuái.

Nói cách khác, mát cách hái vô lá, tôi e là Toan Ánh có hái bá ethnocentric. (Còn nói thiát tình thì tôi cháa bao giá gáp đác bát cá mát ngái Viát Nam nào, đá đông bằng, biát tá ra khiám tán chút đánh vá văn hoá cáa há). Và đây là mát thám kách, sẽ còn rất nhiáu há luáy, cáa dân tác Viát, trong táng lai gần!

Giao thoa là há quá tát yáu khi có sá tiáp xúc giáa hai hay nhiáu nán văn hoá. Xin đán cá mát thí dá vá ná đá này, báng cách tiáp tác câu chuyán đáng bá đá – chuyán “Bác Há đáng sáng chuyán sang tá trán”.

Táp tác bá má cáa ngái mián cao, tôi trám nghĩ, có nguán gác tá đái sáng du canh. Do sá di chuyán không ngáng, đá tìm đát đai canh tác, nên cá hái trá lái nái chán cũ – đá thăm viáng má phân – rát hiám hoi; do đó, keá còn đá đáng gian lá tá má cho bát áy náy khi phái rái bá phân môá cuáa ngái đá khuất.

Vái thái gian, dân sá mái lúc mát tăng nháng đát đai thì vẫn váy. Dián tích canh tác giái hán, không cho phép kéo dài pháng thác du canh, ngái ta buác phái đán tá bá náp sáng này đá làm quen vái đái sáng đánh canh – hay bán đánh canh – nái mián sán cuác.

Tá đây, tuy có nhiáu cá hái gán gũi vái má má cáa nháng ngái đá khuất hán nháng táp tác bá má ván còn đác láu truyán. Lý do, phán vì tâáp tuác văn hoá bao giá cũng bián đái chám hán nháng đái thay trong đái sáng tháng nhát; phán khác, quan tráng hán, vì lý do kinh tá.

Khi nháng phuáng tián ká thuát đá há trá cho viác sán xuát ván còn đá mác đá thô sá, khi đát đai không phái nhiáu trá phú, và khi nhân kháu mái lúc mát tăng thì viác “hàng ngày ván nuôi náng, ván mang cám nuác ra má” cho ngái đá khuất là mát thá lá nghi xa xá không thá kéo dài. Do đó, bá má là mát táp tác thác tá và cán thiát cho chuyán sinh tán.

Cũng theo Toan Ánh, qua bài báo đã đán: “Lá tá má có thá cá hành ngay sau khi chôn cát náu

tang chá quá nghèo. Chán cát xong là thôi, ngái nhà cũng nhá dân làng không ai nhác nhá đán ngái quá cá náa vì má đã tá rái.”

Dân tác Viát, rõ ràng, thuác vào dián “tang chá quá nghèo”, và cái láng cuáa ông Há thì hián dián đá quá lâu. Tôi ác ao sao mát sá nháng ngái dân Viát (á miền xuôi) hác đác phán nào sá khôn ngoan và thác tá – vá tác lá bái má nhá thá – tá nháng đáng bào Eáde, Rháde, Bahnar, Djarai... nái miền sán cá các.

Vá vấn đề này, hán mái năm trác, giáo sá Trán Khuá và tác giá Nguyán Thá Thanh Xuân đã đá cáp: “Chúng ta đá nghá Táng các Tháng kê và Bá Tài chính thá tính sá xem 30 năm qua ta đã tiêu tán vào láng Ngái táng sá là bao nhiêu tián cáa... Và thá xem riêng ngân sách đá chi cho năm 2000 xem có thá xây đác bao nhiêu tráng hác cho mát ngàn xã háy còn váng vá giáo đác á mián cao. Có thá xây bao nhiêu căn nhà đá nuôi trá má cái... Có thá xây bao căn nhà đáng láo cho ngái già láo cô đán, không nái náng táa. Có thá xây bao nhiêu nhà tháng làm phúc cháa bánh cho ngái nghèo...”

Mái đây, Táng biên táp Maác Viát Háng cuáa Đán Chim Viát (nhân diáp kyá niám sinh nhát thá 120 cuáa ông Há Chí Minh) cũng đã nêu lên “viác baáo quaán thi hài rất tổn kém” này – trong mát cuác pháng vấn dành cho giáo sá Hà Văn Thiánh – và đác cho biết nhá sau:

“Tán kém là có thát. Tôi biát đán đá làm lánh cho viác báo quán thi hài ông báng đán dùng cho mát thá trán. Vái ngái pháng Đông mình, có khi phái cháp nhán thôi. Đã đáa Bác vào chán cát trong láng rái, giá lái đáa ra thì nhá váy có tái vái ngái đã khuát vì đã lánh váy rái. Giá lái đáa ra thì không án. Đáu này tôi không tán thành đáu. Không phái tá nhiên mà ngái dân Nga ngái ta ván giá thi hài ông Lánin nhá váy.

Hán náa, nói gì thì nói, dù có nháng khiám khuát, nháng sai lám, Há Chí Minh ván là nhán vát lách sá đáp nhát trong lách sá cán đái Viát Nam. Dân tác nào cũng cán mát lánh tá nhá thá. Ông Washington cháng hán, cuái đái cũng nhiáu sai lám nháng ngái dân ván tôn tráng ông. Vái tôi Bác ván là ngái vĩ đái.”

Tôi hoàn toàn và tuyát đối tôn tráng tình cám cuáa giáo sá Hà Văn Thiánh, hoác bất cá ai, đối vái Chuá tiách Há Chí Minh. Và tôi cũng tin rằng không có gì sai nếu hoá ra láng cuáa Bác

Hô khóc lóc mßt lßn cußi (cho nó đã) rồi thôi – theo nhß tâßp tußc boß maß cußa nhßng đồng bào ß miền sßn cß ßc – để cho ngß i quá cố đß c yên nghỉ đß i tuổi vàng.

Chß bôn rút xußng máu cßa ngß i sßng đß phßng sß cho ngß i chßt, dù có bßng lòng thành chẳng nßa, vẫn là điều bất trí. Mà dân làng Ba Đình Hà Nßi (e) không mấy keß thành tâm nhß thế đâu. Đối vßi hoß, cái lßng cußa ông Hô chỉ là môßt thß môn bài (patent) đß c trßng bßy để tißn vißc hành nghề cách maßng – thế thôi. Mà dßa vào ngß i chßt đß vinh thân là môßt chuyßn bßt nhân. Chúng ta không có lý do gì để tiếp tußc môßt chuyßn vßa bất trí, vßa bßt nhân nhß vßy mãi.

© K'Tien